

EKSPORTO VAJUS

Patologinę importo baimę, nuo kurios kenčia visos šalys, pranoksta tik toks pat patologinis eksporto geismas. Loginiu požiūriu negali būti ne-nuoseklesnio derinio. Juk galiausiai importas ir eksportas turi susilyginti (abu suvokiant platesne prasme, įskaičiuojant ir tokius „nematomus“ dalykus, kaip turizmo išlaidas, krovinių gabenimo per vandenyną išlaidas ir visus kitus „mokėjimų balanso“ punktus). Juk eksportu mokama už importą, ir atvirkščiai. Kuo daugiau eksportuojame, tuo daugiau turime importuoti, jei apskritai tikimės atsiskaitymo. Kuo mažiau importuojame, tuo mažiau galime eksportuoti. Be importo negalėtume turėti eksporto, nes užsieniečiai neturėtų už ką pirkti mūsų prekių. Kai tik nusprendžiame sumažinti savo importą, mes kartu nusprendžiame sumažinti ir savo eksportą, o nusprendę padidinti eksportą, mes iš esmės taip pat nusprendžiame padidinti importą.

Paaiškinimas visai paprastas. Amerikos eksportininkas parduoda savo prekes Anglijos importininkui, ir šis jam sumoka svarais sterlingų. Tačiau amerikietis negali anglų svarais išmokėti atlyginimų savo darbininkams, už juos nupirkti žmonai kailinius ar susimokėti už teatro bilietus. Tam reikalingi Amerikos doleriai. Todėl jo svarai neduoda jam jokios naudos, jeigu už juos jis neperka sau anglų prekių ar jų neparduoda (per savo banką ar kitą agentūrą) kokiam nors Amerikos importininkui, norinčiam už juos pirkti anglų prekių. Bet kuriuo atveju operacija negali būti baigta tol, kol už Amerikos eksportą nebus atsilyginta atitinkamu importu.

Tokia pati padėtis susiklostytų, jei operacija būtų atliekama Amerikos doleriais, o ne britų svarais. Britų importininkas negalėtų mokėti Amerikos eksportininkui doleriais, jei koks nors ankstesnis britų eksportininkas, ką nors anksčiau pardavęs mums, nebūtų Anglijoje sukaukęs kredito doleriais. Žodžiu, užsienio prekyba yra kliringo operacijos, kurių metu Amerikoje dolerinės užsieniečių skolos dengiamos jų doleriniais kreditais, o Anglijoje užsieniečių sterlinginės skolos dengiamos jų sterlinginiais kreditais.

Čia nėra reikalo gilintis į visas technines detales, – jas galima išsiaiškinti pasiskaičius bet kurį gerą užsienio prekybos vadovėlį. Tačiau reikia pabrėžti, kad šioje srityje nėra jokių specifinių paslapčių (išskyrus miglą, kuria ji dengiama) ir kad užsienio prekyba iš esmės nesiskiria nuo vidaus prekybos. Kiekvienas iš mūsų turi ką nors parduoti (net jei daugumai mūsų tai yra paslaugos, o ne prekės) ir taip įgyti perkamąją galią ką nors pirkti. Vidaus prekyboje irgi dažniausiai atsiskaitoma čekiais ar kitais atsiskaitymo būdais, o tarpusavio įsiskolinimai padengiami per kliringo įstaigas.

Tiesa, galiojant tarptautiniam aukso standartui, importo ir eksporto balanso neatitikimai kartais išlyginami atsiskaitant auksu. Bet ir šiuos skirtumus visai taip pat galima būtų padengti medvilne, plienu, viskiu, kvėpa-

lais ar kokiomis nors kitomis prekėmis. Pagrindinis skirtumas tas, kad galiojant aukso standartui aukso paklausa yra tiesiog neribotai lanksti (iš dalies dėl to, kad jis suvokiamas ir pripažįstamas kaip tarptautinis pinigas, o ne vien kaip cilinė prekė) ir kad valstybės nekuria dirbtinių kliūčių aukso importui, kaip kad jas kuria beveik visoms kitoms prekėms. (Antra vertus, pastaraisiais metais jos daro daugiau kliūčių aukso eksportui nei bet kurios kitos prekės eksportui; tačiau tai atskira tema.)

Deja, tie patys žmonės, kurie sugeba išlaikyti blaivų protą, kai svarstoma vidaus prekybos tema, dažnai tampa neįtikėtinai emocingi ir bukagalviai, kai kalbama apie užsienio prekybą. Čia jie gali rimčiausiai ginti (ar tylomis pritarti) tokius principus, kurių taikymą vidaus verslui jie laikytų beprotybe. Tipiškas pavyzdys yra įsitikinimas, jog valdžia, nepaisydama kreditų grąžinimo tikimybės, turi teikti milžiniškus kreditus užsienio šalims, kad jos įsigytų mūsų eksporto.

Žinoma, Amerikos piliečiams negali būti draudžiama skolinti savo pinigais užsienyje savo pačių rizika. Valdžia negali daryti savavališkų kliūčių privačiam kreditui tose šalyse, su kuriomis palaikome taikius santykius. Vedami žmoniškumo paskatų, mes galime dosniai dalintis su tais, kurie vargsta ar kuriems iškyla bado pavojus. Bet mes visuomet turime gerai žinoti, ką darome. Būtų neprotinga teikti labdarą užsienio tautoms, sudarant įspūdį, kad darome kietą biznio sandėrį savanaudiškais tikslais. Mes būtume nesuprasti ir tai tik pablogintų santykius.

Tačiau tarp argumentų, keliamų didžiulių užsienio paskolų naudai, vienas tikrai visada skamba įspūdingai. Jis dėstomas maždaug taip. Net jei pusė (ar visa suma) paskolų, kurias teikiame užsienio šalims, baigsis nesėkmingai ir nebus grąžintos, tai dėl to mūsų padėtis nepablogės, nes tos paskolos smarkiai paskatins mūsų eksportą.

Turėtų būti akivaizdu štai kas: jei skolos, kurias teikiame užsienio šalims, kad jos pirktų mūsų prekes, nėra grąžinamos, tai tos mūsų prekės atiduodamos veltui. Šalis negali praturtėti atiduodama gėrybes veltui. Taip elgdamasi ji gali tik nuskursti.

Niekas neabejoja šiuo teiginiu, kai jis keliamas privačiai. Jei automobilių kompanija paskolina žmogui 5000 dolerių nusipirkti automobiliui, ir šis paskolos negrąžina, kompanija nepraturtėja dėl to, kad „pardavė“ automobilį. Ji paprasčiausiai prarado tą sumą, kurią kainavo automobilio pagaminimas. Jei tą sumą sudarė 4000 dolerių ir jei tik pusė paskolos buvo grąžinta, tai kompanija prarado 4000 dolerių minus 2500, arba 1500. Ji neatgavo prekyba to, ką prarado nevykusia paskola.

Jei šis teiginys yra toks paprastas, kai jis taikomas privačios veiklos sričiai, tai kodėl neabejotinai protingi žmonės susipainioja, kai jis taikomas šalies mastu? Paaiškinimas toks, kad tada tai operacijai suvokti reikia mintimi pereiti keletą papildomų etapų. Viena grupė iš tiesų gali turėti naudos, tačiau visi kiti patirtų nuostolių.

Pavyzdžiui, tiesa, kad asmenys, kurie verčiasi išimtinai (ar daugiausia) eksporto verslu, gali pasipelnyti iš netikusių paskolų užsieniui. Bendras tokių operacijų nuostolingumas bus neabejotinas, bet nuostoliai pasiskirstys sunkiai suvokiamu būdu. Privatūs skolintojai nuostolius patirs tiesiogiai. Valstybinių paskolų nuostoliai galiausiai turės būti padengti dides-

niais mokesčiais, uždėtais kiekvienam iš mūsų. Tačiau bus ir daugybė netiesioginių nuostolių, kuriuos ekonomikoje sukels tiesioginių nuostolių padariniai.

Tad Amerikos verslui ir darbui tik pakenks, o ne padės tos paskolos užsieniui, kurios nebus gražintos. Palyginti su kiekvienu papildomu doleriu, kurį užsienio pirkėjai turėjo ir už kurį galėjo pirkti Amerikos prekių, vietiniai pirkėjai galiausiai turės vienu doleriu mažiau. Įvairios verslovės, priklausančios nuo vidaus prekybos, ilgainiui nukentės tokiu mastu, kokiu bus padėta eksporto bizniui. Galiausiai nukentės net daugelis eksporto koncernų. Pavyzdžiui, Amerikos automobilių kompanijos 1975 metais užsienio rinkoje pardavė 15% savo produkcijos. Joms nebūtų apsimokėję parduoti užsienyje 20% savo produkcijos už nevykusias paskolas, jeigu jos tokiu būdu būtų praradusios, tarkime, 10% pardavimų Amerikoje dėl papildomų mokesčių, imamų iš Amerikos pirkėjų nevykusioms užsienio paskoloms padengti.

Kartoju: visa tai nereikia, kad privatiems investitoriams būtų neprotinga skolinti užsieniui; tai tik reiškia, kad negalime praturtėti teikdami nevykusias paskolas.

Dėl tų pačių priežasčių, dėl kurių kvaila žadinti eksporto paskatas nevykusiomis paskolomis, kvaila skatinti eksportą jo subsidijomis. Eksporto subsidija yra akivaizdus pavyzdys, kaip užsieniečiams kažkas atiduodama veltui, parduodant jiems prekes pigiau, nei mums kainuoja jų gamyba. Tai dar vienas pavyzdys, kaip mėginama praturtėti dalijant daiktus veltui.

Nepaisant viso šito, Jungtinių Amerikos Valstijų vyriausybė jau daugelį metų vykdo „pagalbos užsieniui“ programą, kurios didesnę dalį sudaro atviros milijardinės dovanos užsienio vyriausybėms. Čia mus domina tik vienas šios programos aspektas – daugelio jos sponsorių naivus įsitikinimas, kad tai yra protingas ir netgi būtinas „mūsų eksporto didinimo“ būdas, vadinasi, gerovės ir užimtumo didinimo būdas. Tai ta pati iliuzija – kad šalis gali praturtėti atiduodama daiktus veltui. Daugelį šios programos rėmėjų klaidina faktas, kad atiduodamas ne pats eksportas (kas eksportuojama), o pinigai, už kuriuos eksportuojamas prekes galima nusipirkti. Todėl ir gali būti, kad kai kurie eksportininkai net turės naudos iš šalies nuostolių – jeigu jų individualus pelnas iš eksporto yra didesnis nei jų mokami mokesčiai programai išlaikyti.

Čia turime dar vieną pavyzdį, kai klystama žvelgiant tik į tiesioginius politikos padarinius atskirai grupei ir neturima kantrybės ar nuovokumo išsiaiškinti ilgalaikius jos padarinius kiekvienam žmogui.

Išnagrinėję ilgalaikius padarinius kiekvienam žmogui, prieisime dar vieną išvadą – visai priešingą teorijai, kuria ištisus amžius vadovavosi daugelis valstybės pareigūnų. Ši išvada, kaip aiškiai parodė J. St. Millis, tokia: tikroji šalies užsienio prekybos nauda yra ne eksportas, bet importas. Jos vartotojai gali gauti iš užsienio prekių žemesne kaina nei šalyje arba gali gauti tokių prekių, kurių vietos gamintojai apskritai netiekia. Ryškūs pavyzdžiai Jungtinėse Valstijose yra kava ir arbata. Ir apskritai tikroji eksporto prasmė yra ta, kad juo mokama už importą.